

УДК 343.9.018:340.115

О.Л. Тимчук,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального, цивільного та міжнародного права
Інституту управління і права Запорізького національного
технічного університету

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ: МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. В статті проаналізовані філософські засади кримінологічної науки. Досліджена дискусія щодо місця і значення діалектики як універсального філософського методу в правових науках і кримінології. Критично проаналізовані альтернативні діалектиці підходи окремих українських вчених які репрезентують соціальний натуралізм (О.Костенко) та сцієнтистський біологізм (П. Сердюк).

Ключові слова: кримінологія, філософія, світогляд, методологія, діалектика, соціальний натуралізм, біологізм, соціологізм.

Постановка проблеми. Важливою складовою будь-якої правової та суспільної науки є її методологія, яка визначає вихідні засади цієї науки, поміщує її в більш загальний світоглядний контекст, визначає основні напрямки наукового пошуку, характеризує місце науки в загальній системі знань. Повною мірою це стосується і кримінології, визначення світоглядних засад якої має важливе теоретичне та практичне значення.

Аналіз останніх публікацій. Питанням методології правових наук приділялась увага багатьох українських вчених (П. Рабінович, О. Скакун, Л. Петрова, М. Костицький). Власне серед кримінологів ці питання аналізували, зокрема, В. Дрьомін, І. Даньшин, А. Закалюк, О. Костенко, П. Сердюк. Значний інтерес методологічні проблеми викликають у російських кримінологів

(С. Ольков, Я. Гілінський, А. Долгова). Водночас більшість методологічних аспектів кримінології залишаються дискусійними, зокрема, її філософські основи, роль діалектики в цій науці, проблеми становлення її новітньої парадигми. Зважаючи на це, аналіз філософських засад кримінології є досить актуальним.

Мета статті (постановка завдання). Мета публікації — дослідження сутності методології в кримінології, з'ясування її філософських засад, зокрема, перспектив використання діалектики, а також аналіз альтернативних їй світоглядно-методологічних підходів в сучасній українській кримінології.

Викладення основного матеріалу. Вітчизняні науковці методологію розглядають як вчення про наукові методи пізнання, систему наукових принципів, на основі яких базується

дослідження, добираються його пізнавальні засоби, методи та прийоми. В радянський період «філософською теорією, методом та методологією наукового пізнання» була проголошена саме матеріалістична діалектика. Остання складається із принципів, законів та категорій. Ядро матеріалістичної діалектики складає закон єдності та боротьби протилежностей [1, с. 155-157]. Вважається, що сутність діалектичного методу полягає, по-перше, в його спрямованості на розуміння того чи іншого явища природи, суспільства, культури в єдності його протилежних характеристик, і, по-друге, в баченні будь-якого явища як процесуального-мінливого, що розвивається внаслідок його внутрішньої суперечливості [2, с. 93].

В радянському курсі кримінології йшлося саме про марксистсько-ленінську філософію, діалектичний та історичний матеріалізм як методологічне підґрунтя радянської кримінології [3, с. 22-24]. І в наш час більшість українських правників розглядають матеріалістичну діалектику в якості загальної методології юридичних наук, хоча нерідко із певними уточненнями або застереженнями. Наприклад, О. Скакун, говорячи про метод матеріалістичної діалектики, зазначає, що він починає працювати тільки з уже сформованими категоріями й поняттями, тому його цінність виявляється в єдності із синергетичним підходом і системним методом [4, с. 30]. Відомий вчений П. Рабінович до філософсько-світоглядних підходів як складової методології юридичної науки відносить матеріалістичний, ідеалістичний, діалектичний та метафізичний [5, с. 215]. М. Костицький слушно пише про матеріалістичну ді-

лектику як «символ віри» в радянські часи. На думку вченого, методології юридичних наук слід «розташувати» по горизонталі й використовувати їх може вчений за власним вибором (юснатуралістична, позитивістська, діалектична, синергетична). Цілком можливе використання різних методологічних настанов, методів та методик [6, с. 10]. Р. Шевчук, з одного боку, іронізує з приводу бездумної вказівки на використання діалектики у роботах сучасних правознавців, а, з іншого, вважає що категорії діалектики, навіть взяті окремо від діалектичного методу, є аксіоматичними підвалинами будь-якого справді наукового світогляду [7, с. 25, с. 30]. Ще в 1990 р. Ю. Блувштейн писав про те, що пієтет поняття «методологія» набуває в радянській науці форми суто словесних декларацій [8, с. 51].

Переважно в руслі діамату міркують й українські кримінологи. Так, І. Даньшин визначає методологію як набір відправних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько-діалектичних законів і категорій, а також логічних принципів та прийомів, якими користується наука при описі та аналізі різних аспектів об'єктивної дійсності, а також при пошуку нових знань про них [9, с. 12]. А. Закалюк вважає, що джерелами наукової методології є: 1) світоглядні постулати філософії щодо сутності пізнання, його меж і можливостей, абсолютності та відносності знання; 2) загальні гносеологічні закономірності, принципи, ступені пізнання; 3) логічні залежності та зв'язки, методи і способи наукового пізнання, що формує сама наука [10, с. 89-90]. При цьому науковець впевнений, що саме діалектичний метод становить основу

методології будь-якої науки [10, с. 92]. У сучасному українському підручнику з кримінології стверджується, що зараз у вітчизняній кримінології базовою методологією є теорія діалектики. Її основним постулатом є твердження про суцільний взаємовплив та взаємодію об'єктів світу в різний спосіб та різними формами. Але при цьому сутність діалектики В. Оболенцев зводить лише до принципу детермінізму [11, с. 21]. Б. Головкін в своїй монографії, присвяченій проблемам корисливо-насилницької злочинності, зазначає, що методологічну основу дослідження становить діалектичний метод пізнання, що базується на загальних законах і категоріях діалектики [12, с. 27]. При цьому характерно, що автор посилається лише на радянські праці з філософії. Про принципи і закони діалекти як найбільш плідну методологічну базу вивчення злочинності зазначає Н. Сметаніна [13, с. 318]. Деякі автори виділяють ще й так званий діалектико-історичний метод, що орієнтує на розгляд злочинності та інших кримінологічних явищ у порівняльно-історичному аспекті — у розвитку й змінах, у соціальних зв'язках і зумовленостях [14, с. 23]. Водночас відомий український вчений В. Дрьомін, хоча в своїй дисертації і віддає данину діалектиці як універсальному філософському методу пізнання, який дає ключ до вивчення злочинності і соціальних процесів у їх суперечливості, цілісності та розвитку [15, с. 5], проте в своїй монографії фактично спирається переважно на інший філософсько-соціологічний інструментарій, зокрема, інституціоналізм, феноменологію тощо [16].

Як бачимо, більшість сучасних вітчизняних кримінологів та інших нау-

ковців-юристів майже одноставно повторюють відповідні тези радянської науки, наче змагаючись в намаганні спростувати твердження відомої української дослідниці Л. Петрової про те, що «сьогодні вже майже ніхто з правників не ризикне відверто визнати методологічним підґрунтям юридичної науки діалектичний і історичний матеріалізм» [17, с. 1].

У сучасній філософській літературі йдеться про те, що над загальною теорією матеріалістичної діалектики вітає привид тривіальності, непродуманості та недовомовленості, констатуючи фактичну смерть діалектичного матеріалізму наприкінці 80-х на початку 90-х рр. ХХ ст. [18, с. 182-189]. Як зазначає Л. Грехем, «діалектика, яку Енгельс застосував до природознавства, ґрунтувалася на його інтерпретації гегелівської філософії. Ця інтерпретація включила в себе ... також зведення всього багатства гегелівської думки до простої схеми діалектичних законів і тріад [19, с. 27]. Сучасні дослідники вказують, що сприйняття діалектики за метод дослідження (а не лише оформлення) нерідко має наслідком підміну змістовного дослідження реальних пізнавальних проблем чисто словесними вправами-описанням тих або інших феноменів в діалектичних термінах. Окрім того, матеріалістична діалектика страждає на еkleктику, намагаючись поєднати властивий емпіризму матеріалізм із гегелівською спекулятивною діалектикою. Разом з тим, діалектика в сенсі методології Гегеля, Маркса та їх послідовників не є методом авторитетним для тих, хто не є прихильником вчень цих мислителів [20, с. 178-180]. Західні вчені та філософи на загал більш ніж критично оцінюють

евристичні можливості діалектики. Так, відомий англійський філософ К. Поппер характеризує марксистську і гегелівську діалектику як метод, який дозволяє ухилитися від будь-якої критики, впадаючи в неминучий догматизм [21, с. 136]. Видатний британський вчений і філософ Б. Рассел називав діалектику однією з найбільш дивовижних фантазій, запозичених Марксом у Гегеля [22, с. 131]. Це ж стосується і західної кримінології. Так, в фундаментальному курсі кримінології американських вчених (Дж. Шелі) про методологію як таку взагалі не йдеться, хоча при дослідженні окремих видів злочинів застосовують переважно соціологічні методи [23, с. 22-24]. Не йдеться про методологію в інших американських підручниках з кримінології [24; 25; 26]. Не згадують про філософську методологію (не кажучи вже про діалектику) в своїх підручниках із кримінології відомі німецькі вчені Г. Кайзер [27] та Г.Й. Шнайдер [28].

На наш погляд, поширене серед українських кримінологів (як і фахівців з інших юридичних наук) намагання спиратися переважно на діалектичний матеріалізм є відгомном ідеологічних стереотипів радянської науки, що, на жаль, свідчить про інерцію мислення та суттєве відставання від сучасної парадигми розвитку філософії науки з притаманним їй методологічним плюралізмом. Тут доречним є зауваження О. Демидова ще 2001 р. щодо різкого відставання абсолютної більшості російських юристів від нового методологічного підходу світової філософської та гуманітарної думки [29, с. 14], яке ще більшою мірою стосується українських вчених. Сучасна посткласична методологія виходить

із виключно важливої ролі зовнішніх соціокультурних факторів, які обумовлюють наукове пізнання [30, с. 151], що обов'язково слід враховувати українським кримінологам.

Дещо більш стриманим є ставлення до діалектики сучасних російських кримінологів. Наприклад, В. Лунеев, принципово не використовує філософські підходи в своїх міркуваннях щодо кримінологічних методів і навіть не використовує поняття «методологія» [31, с. 234-237]. Я. Гілінський, аналізуючи методологію кримінології, не згадує про діалектику, натомість формулює деякі ключові принципи наукового пізнання, а до філософської методології відносить окремі загальні методи [32, с. 20-22]. В окремих російських підручниках з кримінології про методологію, а тим більше про діалектику, взагалі не йдеться [33; 34]. Проте прихильники діамату серед російських кримінологів є. Наприклад, А. Долгова впевнена, що кримінологічна наука базується на діалектико-матеріалістичному вченні. При цьому вона формулює низку вихідних методологічних положень: злочинність розглядається як соціальне явище; у взаємозв'язку із іншими соціальними явищами і процесами; кримінологічно значущі явища розглядаються у їх русі та розвитку; злочинність та інші кримінологічно значущі явища розглядаються як поступальний процес; враховуються внутрішні та зовнішні суперечності аналізованих явищ [35, с. 35-36]. Проте ці положення є або загальнонауковими, тобто не мають прямого стосунку ні до діалектики, ні до матеріалізму, або ж тут специфічні положення кримінології штучно підігнані під постулати діалектичного матеріалізму. Тому слід погодитись із

Б. Пугінським, який слушно зазначає, що немає реальних прикладів застосування діалектичного методу в правових науках, а є лише заклики та бездоказові судження [36, с. 9].

Принциповим критиком діалектики як нібито універсального методу юридичних наук є російський науковець С. Ольков [37], який аргументує це насамперед тим фактом, що використання діалектики не може дати остаточні наукові результати. Справедливо критикуючи домагання діалектики на універсальність, цей вчений впадає в іншу крайність, схилившись до сцієнтизму і визнаючи в якості методу лише математику як «царицю наук». Діалектика ж у принципі не може дати ані остаточних, ані навіть проміжних наукових результатів, а тому взагалі не є науковим методом. Більш того, С. Ольков стверджує, що становлення наукового знання відбувається усупереч діалектиці та принципам діалектичної філософії, оскільки основним у ній є принцип постійних змін у світі, що унеможливорює будь-яку науку. Первинним методологічним принципом наукового пізнання, на його думку, є не діалектичний, а детерміністичний, згідно із яким злочинність чітко обмовлена різними соціальними та іншими чинниками. Цей російський вчений виступає за широке використання в кримінології математичних методів [37], проте роль цих методів С. Ольков явно перебільшує, ігноруючи якісну специфіку соціокультурної реальності, яку не можна квантифікувати, тобто виразити у кількісній (числовій) формі. Як слушно зазначає Є. Ушаков «не існує єдиного універсального наукового методу. В науковій свідомості завжди діють конкретні методологічні настанови» [38, с. 95]. Тому спробу

замінити діалектику математикою навряд чи можна визнати вдалою.

Розуміючи обмеженість діалектики та її сумнівну користь для кримінології та інших юридичних наук окремі українські вчені намагаються знайти їй прийнятну альтернативу. Найбільш оригінальними є концепції О. Костенка та П. Сердюка. Відомий українській правник О. Костенко протиставляє діалектиці теорію (автор називає її навіть «парадигма») соціального натуралізму, вважаючи її перспективною методологією всіх юридичних наук, включаючи кримінологію. Сутність соціального натуралізму полягає у розумінні права як соціальної форми законів природи, а також у сподіваннях на перспективи вирішення ключових теоретичних і практичних проблем кримінології шляхом використання положень про узгодження юридичних норм із законами природи [39]. Проте, як вбачається, за такого підходу ігнорується якісна специфіка суспільства у порівнянні із природою, що означає відхід від досягнень сучасної соціології та регрес до стану науки XVII-XVIII ст.ст. Характерно, що західні концепції природного права не мають такого біологічного ухилу, як міркування О. Костенка і спираються на цілком відмінні філософські засади [40, с. 34-35]. Серед найбільш впливових зарубіжних соціологічних теорій XX ст. натуралістичних поглядів також немає [41].

Подібний соціальний натуралізм є різновидом позитивізму і тому несподіваним є той факт, що сам О. Костенко гостро критикує позитивізм, вважаючи саме його основною хворобою сучасної української кримінології [43, с. 192-193]. Із певними застереженнями до позитивістської традиції

можна віднести всю інтелектуальну традицію філософії Просвітництва, а тому їх протиставлення О. Костенком є недоречним. Догмами позитивізму є, зокрема, методологічний монізм, прагнення виключно до каузальних пояснень, розгляд природничих наук як еталону для суспільних і гуманітарних [43, с. 43-45]. Цьому значною мірою слідує в своїх міркуваннях цей вчений. Про натуралізм як доповнення позитивізму пише відомий польський соціолог П.Штомпка [44, с. 18-19]. Це ставить під сумнів вихідний методологічний принцип теорії О.Костенка — протиставлення соціального натуралізму як нібито новітнього і науково обґрунтованого підходу застарілому і обмеженому позитивізму.

Ідея про те, що природна є найвищим законодавцем, є доволі утопічною: в природі можна знайти майже будь-що, а з посиланням на неї можна «пояснити» яку завгодно філософську або правову ідею. У цьому зв'язку доречно навести критичні зауваження щодо поглядів французького філософа А. Бергсона, який також захоплювався використанням поняття «природне»: «Немає нічого більш штучного, ніж поняття «природного». Воно існує не в природі, а в культурі і дає простір для найрізноманітніших та довільних інтерпретацій» [45, с. 367-368]. Ці міркування повною мірою стосуються і О. Костенка. До того ж на підтримку свої теорії О. Костенко посилається лише на Г. Гроція та Дж. Локка, проте розуміння суспільства із того часу досягло значного прогресу, а соціологія як наука виникла у ХІХ ст. Штучними виглядають закони так званої соціальної природи, а також критерії, за якими можна було б відмежу-

вати природну в соціальному сенсі поведінку людини від неприродної. Неясно також, чому заперечення «природності» суспільства означає панування сваволі та ілюзій людей. Характерно, що сам кримінолог категорично застерігає від ототожнення своєї позиції із біологізаторством: «...соціальний натуралізм не є «фізикалізацією» або «біологізацією» соціальних явищ, як це може здатися на перший погляд, тобто він не веде до редуccionізму» [42, с. 198]. Насправді теорія «соціального натуралізму» є еклектичною сумішшю позитивізму з умоглядними конструкціями моралізаторського типу на кшталт тверджень про боротьбу морального та аморального класів суспільства («чесні та нечесні люди») як вирішального чинника соціального-історичного розвитку [46, с. 173-175].

Окрім цього, міркуванням О. Костенка властива непослідовність: якщо кримінальний характер поведінки людини визначається властивостями її «соціальної особи» (а не фізичними або біологічними властивостями), то чим тоді підхід О. Костенка відрізняється від домінуючого в українській кримінології підходу, який заперечує значний вплив біологічних чинників на злочинну поведінку? Кримінолог також стверджує, що причини будь-якого злочину завжди соціальні — це чинники, які формують в особи комплекс сваволі та ілюзій (тобто соціопатизують особу), а біологічні фактори можуть відігравати лише роль умов, які сприяють прояву комплексу сваволі та ілюзій у вигляді злочину [42, с. 205]. Це загальноприйняте в кримінології твердження, яке поділяють не лише прихильники соціального натуралізму.

Значною специфікою на фоні в основному традиційних підходів українських вчених до питань методології юридичних наук, включаючи і кримінологію, відрізняються міркування П. Сердюка, який також критикує діалектику як метод. На його думку, єдине, що дає діалектика для пізнання правових явищ полягає в усвідомленні закономірності про те, що все змінюється, а тому діалектика тяжіє до релятивізму, який є її крайнім проявом [47, с. 26-27]. Основні закиди П. Сердюка на адресу кримінології, як і кримінального права, в тому, що вони не відповідають критеріям науковості у (у сенсі природничих наук), оскільки є замкнутими системами нормативного стибу і не верифікуються зовнішньою системою знань; вони є умоглядними і ґрунтуються переважно на моральних та релігійних засадах, які не є науковими [47, с. 26-27]. Слушно критикуючи деякі слабкі місця вітчизняної кримінології, П. Сердюк впадає в крайнощі вульгарного біологізму: нехтує здобутками соціальних та гуманітарних наук на фоні надмірного захоплення природничими науками як еталонними (передусім біологією), що призводить до явно викривленої картини розвитку людства. На його думку, кримінологія ґрунтується на ціннісно-декларативному підході до релевантних питань, а не на наукових критеріях, які часто не залежать від моралі та цінностей, що визнаються [47, с. 89]. В цьому аспекті міркування П. Сердюка вкладаються в русло натуралістичної соціології, популярної наприкінці XIX — початку XX ст. в епоху культу природничих наук. Підхід П. Сердюка нагадує міркування таких стовпів соціал-дарвінізму, як Г. Спенсер та

У. Самнер [41, с. 55-57; 48, с. 44-54; 49, с. 242-302]. В наш час своєрідним продовженням цих ідей є так звана соціобіологія (Е. Уїлсон, Р. Докінз та ін.) [50; 51]. Нині соціальні науки є мультипарадигмальними: в них є різні підходи, які застосовують різні методи дослідження, проте в них немає місця біологізму [52, с. 172-198].

П. Сердюк також забуває, що ціннісно нейтральна наука — це сциєнтистський міф, оскільки будь-які положення науки не лише інтерпретуються, а й визначаються певною системою цінностей, яку сам автор може й не усвідомлювати. Таким чином міркування цього вченого повністю ґрунтуються на ідеології позитивістського біологізму, тобто аж ніяк не є ціннісно нейтральними і «об'єктивними». Окрім того, відверто слабкою є штучна дилема, за якою кримінологія спирається або на «ненаукові» морально-релігійні засади або на «справжню науку» (біологію та фізику). Зовнішньою системою знань, якою мають верифікуватися кримінологія та кримінальне право, є соціологія та інші суспільні науки і аж ніяк не біологія. Методологічно підхід П. Сердюка — це натуралізація соціального знання, надання цілям і методам природничих наук світоглядних функцій. Цей вчений взагалі ігнорує досягнення соціальних наук, відкидаючи їх, проте людська поведінка потребує «розуміння» (в герменевтичному сенсі) із використанням специфічного інструментарію гуманітарних наук, а не природничо-наукового «пояснення». Спроба пояснити усю історію людства та соціокультурну різноманітність дією біологічних законів (на кшталт закону збереження енергії) завідомо марно. Суспільство — це не мурашник,

а людина — не мавпа, і будь-яка спроба забути про це в ім'я «науки» настільки ж небезпечна, настільки й хибна.

Загальні висновки. В радянський період єдиною можливістю всіх наук, включаючи юридичні, проголошувалася матеріалістична діалектика. Українські кримінологи номінально спираються саме на неї, фактично не використовуючи. Підходи російської кримінології варіюються від захоплення діалектикою (А. Долгова), ігнорування (В. Лунєєв, В. Кудрявцев, Я. Гілінський) до принципової критики із заміною математикою (С. Ольков). В українській кримінології альтернативою діалектиці є теорія соціального натуралізму О. Костенка, що спирається на закони соціальної природи як еталон для законодавця, ігноруючи специфіку суспільних і гуманітарних наук та їх відмінність від природничих. Вразливою є ідея довільного приписування статусу «природності» певним явищам і заперечення цього у інших, оскільки для цього немає чітких критеріїв.

Критикуючи як діалектику, так і умоглядний підхід сучасної кримінології, П. Сердюк спирається на методологію природничих наук, передусім на біологію, які мають замінити ненаукові, морально-релігійні засади цих дисциплін. Фактично такий біологічний сцієнтизм є втіленням цінностей самого П. Сердюка, проявом певної ідеології («теоретичний антигуманізм»). Це ж стосується і притаманного вузькому сцієнтизму протиставлення наукового підходу ціннісному, зокрема, етичному. Беззмістовними є посилання на «людську природу», оскільки в ній можна знайти будь-які «потрібні» факти.

Методи кримінології залежать від вихідної світоглядної позиції вченого, так і від власне кримінологічної парадигми, в межах якої «рухається» його думка. Універсального методу кримінології, як й інших суспільних наук, не існує. Не може бути ним і матеріалістична або ідеалістична діалектика.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильичёв, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалёв, В.Г. Панов. — М.: Совет. энциклопедия, 1983. — 840 с.
2. Ярковая Е.Н. История и методология юридической науки. Учебное пособие / Е.Н. Ярковая. — Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та, 2012. — 463 с.
3. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник; под ред.: И.И. Карпеца, Б.В. Коробейникова, В.Н. Кудрявцева. — М.: Юрид. лит., 1985. — 416 с.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / О.Ф. Скакун; Пер с рос. — Харків: Консум, 2006. — 656 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. Посібник. — Вид 10-е, доповн. — Львів: Край, 2008. — 224 с.
6. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки / М.В. Костицький // Науковий Вісник НАВСУ. — 2013. — № 1. — С. 3-11.
7. Шевчук Р.М. Діалектичний метод у правознавстві: окремі аспекти / Р.М. Шевчук // Філософські та методологічні проблеми права. — 2012. — № 2. — С. 25-31.
8. Блувштейн Ю.Д., Добрынин А.В. Основания криминологии. Опыт логико-философского исследования / Ю.Д. Блувштейн, А.В. Добрынин. — Минск: Университетское, 1990. — 208 с.

9. Даньшин И.Н. Введение в криминологическую науку /И.Н. Даньшин. — Харьков: «Право», 1998. — 144 с.
10. Закалюк А.П. Курс сучасної української криминології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. — К. : Ін Юре, 2007. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія української криминологічної науки. — 424 с.
11. Криминологія: Загальна та Особлива частини: підручник / За ред. В.В. Голіни і Б.М. Головкина. — Х.: Право, 2014. — 440 с.
12. Головкин Б.М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія/ Б.М. Головкин. — Х. : Право, 2011. — 440 с.
13. Сметаніна Н.В. Методологічні питання вивчення злочинності як шлях пошуку її сутнісної основи / Н.В. Сметаніна // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 317-321.
14. Михайлов О.Є. Криминологія: навч. посіб. / О.Є. Михайлов, А.В. Горбань, В.В. Міщук. — К. : Знання, 2012. — 565 с.
15. Дрьомін В.М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізація суспільства: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — Одеса, 2010. — 44 с.
16. Дремін В.Н. Преступность как социальная практика: институциональная теория криминализации общества: монография / В.Н. Дремін ; Одес. нац. юрид. акад. — Одесса: Юрид. лит-ра, 2009. — 616 с.
17. Петрова Л.В. Фундаментальні проблеми методології права (філософсько-правовий дискурс): Автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. — Х., 1998. — 35 с.
18. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / Состав. и общ. ред. И.Т. Касавин. — Москва: «Канон+», 2009. —1248 с.
19. Грэхэм Л.Р. Естествознание, философия и науки о человеческом поведении в Советском Союзе: Пер. с англ. /Л.Р. Грэхэм. — М.: Политиздат, 1991. — 480 с.
20. Сепетий Д.П. Діалектика versus метафізика: переоцінка дилеми / Д.П.Сепетий // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2006. — Вип. 24. — С. 168-184.
21. Поппер К. Что такое диалектика? /К. Поппер // Вопросы философии. — 1995. — № 1. — С. 118-138.
22. Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Том 4. От романтизма до наших дней. — М.: ТОО ТК «Петрополис», 1997. — 880 с.
23. Криминология / Под. ред. Дж.Ф. Шели /Пер с англ. — СПб: Питер, 2003. — 864 с.
24. Фокс В. Введение в криминологию. Пер. с англ. / В. Фокс. — М.: Прогресс, 1980. — 311 с.
25. Brown, Stephen E Criminology: Explaining Crime and Its Context. 7 edition / Brown S.E., Esbensen F.-A., Geis G. — New Providence: Matthew Bender & Company, 2010. — 650 p.
26. Larry J. Siegel. Criminology, 9th edition. — Belmont: Wadsworth Publishing, 2006. — 698 p.
27. Кайзер Г. Криминология. Введение в основы: Пер. с нем. / Г. Кайзер. — М.: Юрид. лит., 1979. — 320 с
28. Шнайдер Г.Й. Криминология. Перевод с немецкого / Г.Й. Шнайдер; Под ред.: Иванов Л.О. — М.: Прогресс-Универс, 1994. — 502 с.
29. Демидов А.И. О методологической ситуации в правоведении / А.И. Демидов // Известия ВУЗов. Правоведение. — 2001. — № 4. — С. 14-22.
30. Честнов И.Л. Постклассическая теория права: Монография / И.Л. Честнов. — СПб.: Издательский Дом «Алеф-Пресс», 2012. — 650 с.
31. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминологии: учебник для магистров. В 2 т. Т. I. Общая часть / В.В. Лунеев. — М.: Изд-во Юрайт, 2012. — 1003 с.
32. Гилинский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль: курс лекций / Я.И. Гилинский. — СПб.: Питер, 2009. — 504 с.
33. Криминология: Учебник / Под ред. д.ю.н. В.Н. Бурлакова, д.ю.н. Н.М. Кропачева. — СПб.: Питер, 2013. — 304 с.
34. Криминология: Учебник / Под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. — 5-е изд., перераб. и доп. — М.: Норма, 2015. — 800 с.
35. Криминология: учебник / Ю.Н. Аргунова, С.В. Ванюшкин, Ю.В. Ващенко и др.; под общ. ред. А.И. Долговой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2003. — 848 с.

36. Пугинский Б.И. Методологические вопросы правоведения / Б.И. Пугинский // Известия ВУЗов. Правоведение. — 2010. — № 7. — С. 6-19.
37. Ольков С.Г. Критика диалектического похода и новая методологическая система юриспруденции. — Электронный ресурс. Режим доступа: // http://olkovsg.ucoz.ru/Staty/Olkov_BESplat/kritika_dialektiki.doc
38. Ушаков Е.В. Введение в философию и методологию науки. Учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / Е.В. Ушаков. — Москва: КноРус, 2008. — 584 с.
39. Костенко О.М. Культура і закон — у протидії злу: монографія / О.М. Костенко. — Київ : Атіка, 2008. — 352 с.
40. Четвернин В.А. Современные концепции естественного права / В.А. Четвернин. — М.: Наука, 1988. — 144 с.
41. Ритцер Дж. Современные социологические теории. 5-е изд. / Дж. Ритцер — СПб.: Питер, 2002. — 688 с.
42. Костенко О.М. Модернізація доктрини сучасної кримінології у парадигмі соціального натуралізму / О.М. Костенко // Вісник Асоціації кримінального права України. — 2014. — № 1 (2). — С. 190-208.
43. Вригт Г.Х. фон. Логико-философские исследования. Избранные труды / Г.Х. фон Вригт. — М.: Прогресс, 1986. — 593 с.
44. Штомпка П. Социология. Анализ современного общества: Пер. с польск. С.М. Червонной / П. Штомпка. — М.: Логос, 2005. — 664 с.
45. Гофман А.Б. Общество, мораль и религия в философии Анри Бергсона // Бергсон А. Два источника морали и религии / Пер с фр. и коммент. А.Б.Гофмана. — М.: Канон, 1994. — С. 351-374.
46. Костенко О.М. Верховенство закону чи моралі? Проблема правової футурології / О.М. Костенко // Публічне право. — 2015. — № 1(17). — С. 173-178.
47. Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія / П.П. Сердюк. — Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. — 800 с.
48. История социологии в Западной Европе и США. Учебник для вузов / Отв. ред. Г.В. Осипов. — М.: Изд-во НОРМА, 2001. — 576 с.
49. История теоретической социологии. В 4-х т. Том 1. / Отв. ред. и составитель Ю.Н. Давыдов. — М.: Канон+, 2002. — 496 с.
50. Карпинская Р.С., Никольский С.А. Социобиология: Критический анализ / Р.С. Карпинская, С.А. Никольский. — М.: Мысль, 1988. — 206 с.
51. Докинз Р. Бог как иллюзия / Ричард Докинз; пер. с англ. Н. Смелковой. — СПб: Азбука, Азбука-Аттикус, 2015. — 512 с.
52. Ціннісно-нормативне обґрунтування соціальних теорій: монографія /ред.: А.М. Єрмоленко; НАН України, Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди. — К.: Наукова думка, 2013. — 455 с.

Тимчук А.Л.

Философские основы современной криминологии: методологические аспекты.

Аннотация. В статье проанализированы философские основы криминологической науки. Прослеживается дискуссия о месте и значении диалектики как универсального философского метода в правовых науках и криминологии, а также проанализированы альтернативные ей подходы некоторых украинских ученых.

Ключевые слова: криминология, философия, мировоззрение, методология, диалектика, социальный натурализм, биологизм, социологизм.

A. Timchuk

Philosophical foundations of modern criminology: methodological aspects.

Summary. The paper analyzes the philosophical foundations of criminological science. Traced the debate about the place and value of dialectics as a universal philosophical method in legal science and criminology, as well as analyzes alternative approaches her some Ukrainian scientists.

Keywords: criminology, philosophy, ideology, methodology, dialectics, social naturalism, biologist, sociology.